

אמנות הרעיון – אמנות כמכלול

עמי שטייניץ

קטעים מדברים שנשאו ביום עיון שערכה תנועת תרבות בעפולה, 13.3.2016

תפיסת בית הספר כקמפוס תרבותי נוסתה בשנים 2002 - 2012 ובמסגרתה פותחו שיטות עבודה מגוונות. השיחה היום לא תציג את ההתנסות אלא תתמקד במקומה של האמנות ביצירת רעיונות, ייצוגם בכלל תחומי הלימוד ובשותפות הילדים, צוות בית הספר, ההורים, הקהילה והסביבה בהגשמתם. כלי האמנות וסימני קרוא, כתוב וחישוב הם מכלול ולא מקצוע. רעיון נוצר ממרקם של צירופים וצירוף היא מלאכת אמנות.

קיימת סתירה פנימית בהוראה. האמנות היא תחום מוחלש בבתי הספר אך יצירתיות נחשבת לחיונית ביותר. בבית הספר אין סביבת לימוד ראויה ליצירתיות. נעדרים ממנה כלי אמנות ותרבות שמקנים את האמצעים העיקריים להתנסות בה. זה חסר וזה אינו נהנה. עיקר ההוראה מתרחשת עדיין בכיתה בין דובר למקשיבים, באורח מילולי, דו ממדי, לינארי, הרצאתי, בשירות צבירת ידע מדיד ונבחן.

התנסות יצירתית מצרפת. היא מרחבית, תלת ממדית, חושית, חומרית, משחקית, הידברותית, אסוציאטיבית ומשלבת אקראיות ואינטואיציה, חשיבה מסתעפת ולא מגובשת. חינוך נתפס יותר כהוראה אך הוא קודם לכל שדה תרבות של הבעת רעיונות, של קהילה והתנסות בייצוג והידברות. מקומה של האמנות ככלי מרכזי ללמידה משמעותית שמקדמת מחשבה, יצירתיות ומעורבות אזרחית נפקד.

אמנות היא המכלול התרבותי של יצירתיות בהוראה, של אלתור מול הכתבה, חשיבה אחרת, התנסות, מקוריות והמצאה. האמנות אינה עוד תחום מקצוע. אמנים עכשוויים פועלים בקמפוס התרבותי של בית הספר כמנחי תרבות יחד עם סגל ההוראה. כל רעיון, בכל תחום ידע, נובע מתוכן נתון, מתהווה כשפה ומיוצג כאמירה. כל רכישת ידע, כל תובנה, מתרחשת

כשפה שנתפסת בחושים כחומר פלסטי. אמנות היא ליבת הצירוף של רעיון אשר ממנו נוצרת
השרשרת המקיפה של יצירת ידע.

הבעה – סימן - אסתטיקה

מילים, סימנים ודימויים הם חומרים שמחוללים את האסתטיקה של יצירת דברים ומופעם.
שדה התפיסה נקלט כמכלול בו כל מה שמופיע נגלה כמרכיבים חומריים. כל רעיון ומבע
נחווים מבחינה אסתטית וכל מבע מנסח רעיון באמצעות ביטוי אסתטי שהופך לסימנו. סימן
מורכב ממה שמבדיל אותו וההבדל שנוצר אינו פיזי אלא עדות שנוצרת בחושים. רעיונות
אינם ממתינים ליצירתם אלא זקוקים להתנסות רציפה באינטואיציה של הבעתם. השפה אינה
מיידעת אלא מעוררת והסימן הוא כלי תמסורת. הצירוף של תוכן, יצירה ותצוגה פועל כליבה
יצירתית שמעניקה השראה אמנותית לכלל תחומי הידע.

מה שנחווה מבחינה אסתטית ניתן לחוש מבחינה אמנותית. אמנות היא מקיפה, כוללת
ונוצרת על ידי כל אחת ואחד. לצד אמנות שצורתה הוכרה פועלת אמנות שטרם זוהתה.
שפות מורכבות מסימנים שחומריהם הקוליים, הגרפיים, התמונתיים והתנועתיים יוצרים
רעיונות שקיומם משולב בסימנים אחרים ובמופע תמונתי כולל שמשותף לשפה ולאמנות.
תפיסת המציאות מתפתחת מתחושת חוסר שדוחפת ליצירה של רעיונות חדשים ואחת
ממטרות הלימוד היא להתנסות במערכות הסמלים וכלי היצירה המגוונים שלהם. הבעות
שונות מעוגנות באופן צלילי, צורני, ולוגי שמניע תחבירים נעלמים שיוצרים משמעות, הגיון
וחשיבות. עולם הסימנים מתרחש בנפש כמרחב חומרי עתיר דמיון ונטול הגיון צפוי שחוצה
תחומים ומרכיב דימויים פנימיים. דימויים נפשיים אלה משפיעים כמו מאורעות חיצוניים
וממחישים שמדע, רוח ונפש אינם פועלים במחוזות נבדלים.

הפרדת החשיבה מהחושים והדמיון מבטאת ליקוי בהבנת הפעילות הסימבולית, הרגשית
והשכלית המשולבת. יכולת ההסמלה האנושית נגלית בסימנים שמניעים היסטוריה אישית
וחברתית. התפיסה אפשרית רק בזכות התפתחות מוצפנת של מערכות סימנים שיצרו את

התנאים למופעם של היגדים מפותחים. סימני ההבעה משרתים את יחסי האנוש ומעצבים את ההתנהגות החברתית באישיותו של הפרט.

קהילה

כל אירוע בהתפתחות התרבותית של הילד מתרחש פעמיים: כאירוע חברתי עם אנשים וכאירוע בנפשו של הילד. הביטויים האישיים המורכבים ביותר משקפים הפנמה של תנאיה החברתיים של האישיות. מרכיבי ההבנה צוברים משמעות ותופסים מקום בשפה דרך צורות חיים בעלות אופי קולקטיבי.

התרבות הכללית מיידעת ומיודעת באמצעות תרבות אישית שקושרת בין ביטויים שונים ומתפתחת בזכות היכולת ליצור משמעות. היווצרות זו, נושאת בבסיסה סגולה אסתטית שקיימת בפנימיותה של כל הבעה וכל פעולה של למידה.

יצירתיות היא תהליך שנוצר באמצעות כישרון אישי מגוון שמבוטא ברשות הרבים. חינוך אינו נובע מהוראה סתגלנית אלא מקדם כישורי יצירה משותפים בתהליך כאוטי של התנסות, שייכות, הידברות ואמון. יצירתיות נדרשת לתהליכים לא ליניאריים ובלתי מוכוונים ולסביבת לימוד שחוצה את הגדרות המקצוע ועוטפת אותם בהתנסות תרבותית בכלים אמנותיים.

רעיונות יצירתיים צומחים מידע חיוני מבחינה חברתית ונוצרים בזכות התנסות ראויה. האתגר הוא לסייע לתלמידים למצוא את הדחף היצירתי שמניע אותם ללימוד ומקדם עניין שחשוב עבורם. אנשים סבורים שהם אינם יצירתיים מפני שאינם מוכשרים לציור או למוסיקה אולם האקולוגיה הקיומית זקוקה לאנשים שמסוגלים למצוא את כשרונם הטבעי, את היכולת היצירתית שלהם ואת תרומתם לחברה.

בית הספר הוא מרחב קהילה בו נערכת התנסות אישית וחברתית בלימוד, ביצירה ובהבעה של רעיונות. חינוך אינו אי נבדל אלא חלק מיבשת התרבות. תכניות לימודים ואקלימים כיתתיים בבתי הספר משקפים ערכים תרבותיים. התרבות מעצבת תובנות ותחושת שייכות, מציידת בתכנים ובכלים נבחרים שבונים את המושגים אודות עצמנו וכשרינו. חיים אנושיים

מתרחשים לצד אחרים, מעוצבים, מיוצגים ומתוקשרים בעזרת קודים תרבותיים, מסורות ומנהגים. השכלה אינה מורכבת ממקצועות הלימוד בלבד והתוכן העיקרי של בית הספר הוא קהילת בית הספר.

העושר התמונתי, המילולי, הקולי והתנועתי של סימנים, האסתטיקה שלהם, תולדותיהם, האורח הפלסטי של הבעתם, המרחב התרבותי של מופעם, ההגשמה העצמית והחברתית שמבטאת יצירתם, האתיקה והפוליטיקה של הצגתם, הדמיון, החושים, החשיבה, הרגש, האסוציאציות והמטפורות שמכוננים התנסויות בידע, הבעה וייצוג שקהילת בית הספר מפתחת בעצמה עומדים ביסוד תפיסת אמנות הרעיון בבית הספר כקמפוס תרבותי.